

CHUCK DYKE

Kodin tahdon min tanhuilla

Johdatus lännenelokuvien sielunmaisemaan, Osa III

Kävin ensimmäiset kerrat elokuviissa äitini kanssa. Ensimmäinen oli *Bambi*, ja se oli kauhea kokemus, kuten monille muille ikäisilleni. Selvisin kuitenkin. Juonnan itse asiassa mieltymykseni riistan makuun tuosta kokemuksesta – asiaa tosin pitäisi tutkia tarkemmin. Toisella kertaa äitini ei varmaankaan saanut hankittua lastenvahtia, sillä hän vei minut katsomaan *Pirunsaaren vankeja* (*Passage to Marseille*, 1944). Sekin oli huimaava elämys. Olin tuolloin seitsemänvuotias. Ja nyt en vitsaile. Revi siitä, Scorsese.

Sain parhaan mahdollisen ensikosketuksen *noiriin*. Voin yhä tuntea ja haistaa tuon elokuvan. Lisäksi tuolloin elokuvat pyörivät jatkuvalla syötöllä, ja saliin sai tulla mihin aikaan vain. ("Tässä kohtaa minä tulin.") Tulimme saliin laivalla käytävän taistelun aikaan. En tunne ketään muuta, joka pystyy seuraamaan *Pirunsaaren* juonta sen kaivautuessa sisäkkäisiin takaumiin ja pysymään perillä koko jutusta. Iän kypsyttämä nuoruuden kokemus.

Näiden elämäni muokanneiden kokemusten lisäksi perheen elokuvaretket olivat sunnuntaisia matkoja suureen kaupunkiin tai, aina joskus, tosi suureen kaupunkiin. Suuressa kaupungissa näimme Red Skeltonin ja Esther Williamsin elokuvia. Skeltonin leffoilla oli erityinen merkitys perheellemme, sillä niissä melkein aina esiintyvä Billy DeWolfe (rouva Murgatroidina, tietty) oli käynyt samaa koulua setäni kanssa. Noin neljäkymmenen vuoden ajan se oli lähin kytkökseni elokuvateollisuuteen. Tosi suureen kaupunkiin me menimme katsomaan Bing Crosbyä.

En muista, kummassa me kävimme katsomassa John Fordin ratsuväkielokuvia. Näin kaikki kolme pian ensi-illan jälkeen.¹ Tiedän kyllä, että Shirley Temple oli *Apas-silinnakkeessa* ja *Keltainen nauha* oli se värillinen leffa, mutta sieluni silmin näen yhä Shirleyn väreissä.

Äitini oli kiihkoilija, ja tietääkseni toista sukupolvea, mutta epäilen, että perinteellä on paljon syvemmät juuret. Ainakin hän oli syvästi omistautunut asialleen. Kun hänet oli elämän ehtoolla pistetty vihanneskellariin, pää täynnä löysää spagettia, kerkesi hän viimeisillä selkeillä sanoillaan haukkumaan pataluhaksi kaikki, jotka yrittivät hoitaa häntä. Hän oli ollut paljon hienostuneempi ennen sekoamistaan.

Hoitajat olivat mustia, mutta kiihkoilu ulottui paljon laajemmalle, olimmehan irlantilaiskatolisesta kaupungista. Irlantilaiset olivat halveksutuimpien joukossa.² Heidät kuitattiin yleisellä lausumalla *as Irish as Paddy's Pig*, mutta äitini kasvot välittivät varsinaisen viestin. Törmäsin kuitenkin arvoituksiin. Sosiaalisella kartalla vilisi irlantilaisia kasvoja. Isäni suku oli täynnä irkkuja. En

saanut tavata heistä moniakaan. Olisin kovasti halunnut touhuta serkkujeni kanssa, mutta he pakenivat vuorille nähtyään vilauksen äidistäni. He eivät olleet koskaan kotona, kun menin käymään. Silti Jeff-setä oli niin irlantilainen kuin vain voi olla, ja hän oli suuressa suosiossa. *Kaikki* perheessämme rakastivat häntä, eikä tavallisista tuhaduksista tai kuittauksista ollut tietoaakaan. Hänessä ei tosiaan ollut mitään luokatonta.

Luokasta tietysti olikin kysymys. Äidilläni ja isoäidilläni oli vahva joskin sekava ylemmyyden tunne. Jos maailmaa näytettiin sortteeraavan rodun, uskonnon tai etnisen alkuperän mukaan, johtui se vain siitä, että ne olivat alemmuuden merkkejä *prima facie*. Jos joku osoitti kivunneensa tuosta alemmuuden tilasta (kuten isoäitini mielestä senaattori Joe McCarthy oli tehnyt), hänet hyväksyttiin. Kiihkoilu, snobismi ja itsetyytyväisyys amentavat samasta lähteestä.

Yhdysvalloista puhuttaessa on aina konstikasta nostaa esiin yhteiskuntaluokat. Myytiin mukaan olemme luokaton yhteiskunta, ja teoreetikkojen mukaan yhteiskuntaluokkaa ei voi määritellä tyhjentävästi. No, myytit ovat hevonpaskaa, ja teoreetikot ovat oikeassa.

Luokkakantaisimmatkaan ihmiset eivät pystyisi määrittämään yhteiskuntaluokkaansa, vaikka henki menisi. Tähän on syynsä.³ Siitä huolimatta niin pitkään kuin ihmiset haluavat nähdä itsensä luokkakäsitteistöin, on olemassa luokkia – käyttäytymistä ja yhteenliittymistä rakenteistavia malleja. Millään teoreettisilla vastalauseilla ei ole pienintäkään merkitystä luokkien olemassaololle. Maailman joka kolkasta maahan tulleet ja tuodut sukupolvet ovat perustaneet luokkien järjestelmän keskuuteemme Yhdysvaltoihin. Usein he ovat tuoneet mukanaan luokkakantaiset tuntonsa ja tuntemuksensa. Herraskaisten irlantilaisten ja hökkelikylän irlantilaisten erottelu kumpusi vanhan maan turpeesta.⁴

John Ford tiesi tämän kaiken. Hän tunsu sen poissulkemisen ja sivuuttamisen systeemin, joka ohjasi irlantilaisten sulautumista Amerikkaan. Hän käytti paljon aikaa tuon tilan tutkailuun. Ja tietysti hänen käsissään tuosta tilasta tuli myyttistä avaruutta, usein avaraa länttä.

Vuoden 1948 luokka

Apassilinnake (Fort Apache) on julman katkera elokuva. Ford käyttää siinä Monument Valleytä mitä kauneimmin, mutta jopa se kauneudessaan lisää kokonaisuuden rumuutta. Rumuus on tahallista ja harkittua. Se ei ole elokuvallinen erhe vaan perusteellisesti työstetty narratiivinen valinta.⁵ Ford halusi esittää meille asioita, jotka eivät ole kovin nättejä, mutta ne ovat yleisiä ja tärkeitä. Siksi hän tarvitsi rumuutta.

Eversti Thursday (Henry Fonda) ja hänen tyttärensä Philadelphia (aikuistuva Shirley Temple) matkustavat postivaunuilla kohti Fort Apachea, joka Thursdayn pitäisi ottaa komentoonsa. Hän kokee komennuksen karkotuksena, joka on murskannut toiveet maineikkaasta sotilasurasta. Psykologisen teorian teknisin käsittein ilmaistuna hän on itsekeskeinen mulkku, mikä käykin ilmi noin kolmessa sekunnissa leffan alettua. Elokuvan pääteema rakentuu kahden toisiinsa kytkeytyneen ironian varaan. Ensinnäkin tämä komennus todella vakiinnuttaa Thursdayn maineen ja tekee hänestä jopa legendan. Toiseksi hän ei ansaitse mainetta ja kunniaa, vaan hänen itsepäinen typeryytensä ja itsekeskeinen kusipäisyytensä saavat väärin perustein ja mielivaltaisesti kunniallisen asun. Miten tällainen voi olla mahdollista?

No, ensinnäkin meidän täytyy ymmärtää armeijaa. Armeija on ennen kaikkea byrokraatia ja vasta sen jälkeen taisteluyksikkö. Muuten se ei pystyisi hoitamaan hommaansa. Tämä tiedetään varsin hyvin. Yleensä upseerit ovat ylimpiä byrokraatteja. Tärkein imperatiivi on sotilaskuri, ja kaikki tulee rakentaa sen ympärille. Thursday on raskaan sarjan byrokraatti: joka solullaan hän toteuttaa tiukasti ja kirjaimellisesti armeijan lakeja ja säädöksiä. Armeijan täytyy *noudattaa* kuria, mutta sen täytyy myös olla tunnettu kurinalaisuudestaan, jotta vihollisten on pakko ottaa se huomioon voimasuhteita laskiessaan. Armeija haluaa olla pelätty.

Jo nämä yksinkertaiset ja yleisesti tunnetut armeijoiden piirteet riittävät selittämään Thursdayn kohtalon ja maineikkouden. Ne muodostavat eräänlaisen tutun soittimen, jolla Ford voi esittää johtoihteita.⁶ Aiheilla ei ole varsinaisesti mitään tekemistä armeijan kanssa. Pääaihe on kiihkoilu.

Thursday on inhottava ja vastenmielinen tyyppi, paljon inhottavampi kuin sotilaskuri vaatisi, ja hänen pahantahtoinen ja ylimielinen asenteensa intiaaneja ja muita kohtaan tekee hänestä vielä inhottavamman. Kommentavan upseerin asemassa hän voi toisaalta osoittaa, miten byrokraattiset instituutiot tukevat, pyhittävät ja suojelevat itsekeskeisyyden luomaa kiihkoilua. Hän esimerkiksi vihaa intiaanasiamies Meachamia. Hän tietää hyvin, että Cochise kertoo totuuden kuvatessaan korruptoituneen ja itsekkään intiaanasiamiehen vaikutusta reservaatien naisten ja lasten elämään. Mutta koska Meacham on hallituksen virkamies, voi Thursday tukeutuen virkavelvollisuuteensa naureskella Cochiselle ja lähettää hänet julmasti tiehensä.

Armeija tarjoaa erityisen alttiin ympäristön tällaiselle käyttäytymiselle, mutta jokainen velvollisuuteen vetoava

byrokraatti voi tehdä samat temput. Helvetti soikoon, samaa tekopyhän itsevarmaa kohtelua voi saada tietokonekeskuksen tiskillä. Kylmän byrokraatian henki liihottaa kaikkialla, ja milloin tahansa se voidaan kutsua kiihkoilun palvelukseen. Jotkut akateemisista kollegoistani ovat oikein hyviä tässä. Ford osaa näyttää tämän meille tosi hyvin.

Thursday on tietysti asetettu samaan tilanteeseen muillakin tavoin. Hänellä on naimakelpoinen tytär, joten sulhasehdokkaan hylkäämisessä voidaan kuvata ylemmydentunnon ja isän velvoitteiden monisyistä vuorovaikutusta. Ford ei jätä kiveäkään kääntämättä. Sulhasehdokas on vasta West Pointista tullut luutnantti O'Rourke. Luulisi että hän olisi juuri sitä, mitä isä on kaivannut, mutta valitettavasti ei. Luokkien ja rotujen järjestelmän jakolinjat kulkevat läpi upseeristonkin. Tämä raja vasta railona aukeaakin. Kas kummaa, käykin ilmi, että luutnantti O'Rourken isä on Fort Apachen vääpeli ja täydellisesti omistautunut karriäärisotilas. Isän ja Thursdayn välisessä mahtavassa vuoropuhelussa meille käy ilmi, että O'Rourken luutnanttipoika pääsi Yhdysvaltain sotilasakatemiaan presidentin nimittämänä.⁷ "Kas vain", toteaa Thursday, "luulin vain upseerien lasten saavan niitä." "Kyllä, *sir*", vastaa vääpeli O'Rourke. "Mutta", ihmettelee Thursday, "luulin että niitä annetaan vain upseereille, jotka ovat saaneet kongressin kunniamitalin." "Kyllä, *sir*", vastaa vääpeli O'Rourke. Nämä ansiot eivät riitä eversti Thursdaylle. Tämän kuoltua ne kyllä riittävät aivan hyvin tytär Philadelphiaalle.

Minkä ihmeen takia hänen nimensä on "Philadelphia"? Tämä liittyy yhteen kuuluisista Fordin rakastamista pitkäpiimäisistä vitseistä. Lyhyt vastaus on: "Koska hän ei ole Boston." Fordia kiinnosti (henkilökohtaisista ja perhesyistä) irlantilaisen yhteiskunnallinen sulautuminen Bostonissa ja ympäröivillä Uuden Englannin alueilla. Meidän täytyy sukeltaa hiukan syvemmälle, mitä varten on matkattava yhä lännemmäs, Etelämeren saarille.

Minä synnyin ja kasvoinkin parikymmentä mailia Bostonin eteläpuolella, Ford noin sata mailia sen pohjoispuolella. Meikäläisille Boston oli se tosi iso kaupunki. Sen eetos vallitsi. Minun piti asua suuri osa elämästäni, ööh, Philadelphiassa ja pari vuotta Roomassa, että sain kunnan perspektiivin varhaisvuosiini. Ford hankki perspektiiviä taitavalla myyttisellä etäännyttämällä. Kun hän halusi tutkia rotua, luokkia ja irlantilaisia Bostonissa, hän siirsi ne Haleakalahalle. Nyt tarvitsemme *Etelämeren seikkailijoiden* (Donovan's Reef, 1963) ääriä.

Kolme toisen maailmansodan Tyynenmeren sotarintaman veteraania ovat jääneet sen kauniin saaren lumoihin, josta he taistelivat. Guns Donovan (John Wayne) pitää saluunaa nimeltään Donovan's Reef. Tohtori William Dedham (Jack Warden) on perustanut saarelle sairaalan mutta tekee myös kotikäyntejä naapurisaarille. Kaveruksista kolmas, Boats Gilhooley (Lee Marvin), kiertelee maailmaa, mutta hän osuu aina takaisin saarelle syntymäpäivänään, joulukuun seitsemäntenä. Elokuvan alkaessa hän on jälkeen alkanut monimutkaisen paluuprosessinsa.

Sillä välin kotoisessa Bostonissa Dedhamin aikuis-

tunut tytär Amelia (Elizabeth Allen) taistelee vallasta vanhan merikauppaa käyvän perheyriyksen johtokunnassa. Tohtori Dedhamin pitäisi periä valta-asema, mutta hän on ollut puntiksella niin kauan, että bostonilaiset alkuasukkaat käyvät levottomiksi. Amelian äiti on kuollut iät ajat sitten, ja tyttärestä on kasvanut kyvykäs ja tarkkavainuinen nuori bisnesnainen. Valtakamppailun asetelmat ajavat hänet matkaan Haleakalohalle.

Asetelmat Haleakalohan-sukuhaaralla ovat sodan jälkeen kuitenkin monimutkaistuneet. Leskeksi jäänyt Dedham on ottanut vaimokseen saaren polynesianlaisen kuningattaren. Liitosta on siinnyt kolme lasta, Amelian siskopuolet ja velipuoli. Perheen Bostonin haara ei ole kuullut tästä yhtikäs mitään. Tohtorilla on ollut kiirusta, ja niin edelleen, eikä hän koskaan ole saanut aikaiseksi kertoa heille.

Kaikki rodusta ja luokasta kertovan näytelmän hahmot ottavat paikkansa. Statisteja riittää joka lähtöön: kiinalaisia, ranskalaisia ja ihan mitä vain löytyy tähän monietniseen paraatiin. Värit, luokat ja etnisyydet on kuvattu huolellisesti. Jokainen hahmo ilmentää tiettyjä piirteitä, voisipa sanoa jopa stereotyyppistä käyttäytymistä. Gilhooley on alaluokkainen baareissa rähisevä irkku Fall Riveristä, mutta hän voisi ihan yhtä hyvin olla etelä-Bostonista. Hän on Fordin ratsuväkitrilogian Kersantti Quincannon tai Mulcahy, jota Victor McLaglan esittää. Amelia on yläluokkainen snobi Beacon Hillistä tai muulta Bostonin hienostoalueelta. Hän on yhtä varma ylemmydestään kuin Thursday. Mikä tärkeintä, hän on varma oikeudestaan loukata niitä, jotka kehtaavan olla erilaisia kuin hän haluaisi. Ei sovi unohtaa, että Boston oli alkujaan puritaanisen teokratian keskus. Mielenlaatu kesti instituutioiden kadottua. Gilhooley ja Amelia ovat yksi stereotyyppinen vastakohtapari. Amelian mielestä Gilhooley ei ole edes inhoamisen arvoinen, mutta Ford tekee hänestä viisaan kuin itämaan tietäjän – Amerikan tietäjän polyneesien joulunäytelmässä.⁸

Toisen vastakohtaparin muodostavat Amelia ja hänen vanhempi sisarpuolensa Lelani, Polynesian valtaistuimen perijä, jolla on omat kulttuuriset sitoumuksensa. Vasten asettuvat vaikkapa aggressiivinen monoteismi ja lempeän sallivainen monijumalaisuus. He ovat kuitenkin myös hyvin samankaltaisia, joten vastakohtaisuus ei syvene kuin Amelian rennessa ylimielisyydessä.

Donovan ja Dedham ovat monipuolisia hahmoja. Edellisestä voisi kehittyä Gilhooley, jälkimmäisessä asuu Amelian mahdollisuus, mutta kumpikaan ei viihtyisi stereotyyppinä, ja kummatkin ovat murtautuneet potentiaalisista lokeroistaan.

On sovinnontekojen aika, ja niitä piisaakin. Tämä leffa on komedia, jopa satu, ei *Apassilinnakkeen* kaltainen melkein klassinen tragedia. Sovintoon on kaksi avainta. Ensimmäinen löytyy, kun välittäjinä toimivat Donovan ja Dedham auttavat Ameliata luopumaan kiihkoilustaan. Toinen avaintekijä on perhe.

Kaikki muut ovat tavalla tai toisella kietoutuneet kiihkoilun, luokkakantaisuuden ja snobismin vyyhteen, mutta Donovan ja Dedham ovat aika lailla karistaneet sen yltään. Totta kai Dedham olisi vienyt lapsensa vierailulle Bostoniin, jos hän olisi päässyt irti kokonaan. Mutta hän on omien sanojensa mukaan niin loppen kyllästynyt Bostoniin, ettei hän halua olla missään tekemisissä sen kanssa. Donovaninkaan niska ei alkaisi punottaa niin kovasti snobien väheksyessä häntä, jos hän olisi jättänyt sen kaiken taakseen. Hän kyllä tietää paikkansa ja tunnistaa muiden yritykset pakottaa hänet siihen. Toisaalta ”hänessä on miestä” kilpailemaan Amelian kanssa (esimerkiksi uimisessa) ja häviämään reilusti.

Donovanilla ja Dedhamilla on tarpeeksi ylpeyttä – nykypäivän jargonilla heidän egonsa on tarpeeksi vahva – jotta he saavat noustua rapakosta. Omasta ja toistensa mielestä he ovat onnistuneet. Molemmat ovat ylpeitä sotasaavutuksistaan. Tämä yhdistää heidät Gilhooleeyn. Kaiken tämän lisäksi Dedhamin saavutukset ja hänen

”Fordia kiinnosti irlantilaisten yhteiskunnallinen sulautuminen. On matkattava Etelämeren saarille.”

ylpeytensä niistä ovat selkeimmät. Hänellä on sairaala ja potilaittensa rakkaus ja kunnioitus. Sen lisäksi hänellä on uusi ihastuttava ja rakastava perheensä. (Tämä on liian hyvää ollakseen totta, mikä muistuttaa meitä kaiken sadunomaisuudesta.) Hän voittaa helposti Amelian syvän kunnioituksen, jonka tämä on käytännössä pakotettu laajentamaan muihinkin.

Entä sitten saluunan isäntä? Jos joku symboloi alempia kansanluokkia niin saluuna. Tänä hienojen pintaliitobaarien aikana on vaikea uskoa, rakas ystävä, että lapsuudessani oli olemassa kahdenlaisia ihmisiä. Toiset joivat baareissa ja toiset kotonaan; kotona juovat olivat tietämätöntä alemmaa yhteiskuntaluokkaa.⁹ Amelia ajattelee ja käytännöllisesti katsoen sanookin näin. Väistämättömän onnellisen lopun tullessa hän pääsee sovintoon Donovanin kanssa etenkin siksi, että tämä on antanut baarinsa Gilhooleyille. Se on nyt Gilhooley's Reef. Tätä käsikirjoitusta näyteltiin tietysti *ad tedium* sarjassa *Perhe on pabin*. Cheersin sävyt olivat jo modernimpia.

Donovan ei kuitenkaan ole vain kapakanpitäjä. Hän omistaa veneen, ja kuten hän toteaa Amelialle, on hän vaatimattomalla tavallaan Dedham Shippingin kilpailija. Amelialle se kolahtaa kahdella tavalla: se nostaa Donovanin pykälää tai kahta ylemmäs yhteiskunnassa, ja Amelian kilpailunhaluisuuden vuoksi se on seksuaalisesti kiihottavaakin. Donovan pääsee kunnioituksen piiriin. Hän ei ole kiihkoilija.¹⁰ Hän jakaa Dedhamin maailman tämän ekumeenisilla ehdoilla. Lapsille hän on syvästi rakastettu "Guns-setä", ja muille hän on juuri niin suvaitsevainen kuin saluunanpitäjältä voi odottaakin. Hän onkin juurtunut syvään Amelian perheeseen jo ennen tämän tapaamista. Juuri hänen setämäinen ikänsä ja ymmärtäväisyytensä viehättävät Ameliaa.

Näin pääsemme Fordin yltiöoptimistisen opetustarinan ytimeen. Sovintoon päästään perheen avulla. Saarelaisyhteisö on laajennettu perhe, jolla on parantavia voimia.

Armeijan kanssa naimisissa

Apasilinnakkeessakin on perheitä. Linnakkeessa sovintustyö vaatii tragedian ja sukupolvenvaihdoksen. *Apasilinnakkeen* elämää ohjaa armeijan ritualisoitu ja hallittu kiihkoilu. Muutoin tuskin voisi ollakaan. Perheillä pitää olla tuuria, että niiden sovintusta vaativat ongelmat ovat tarpeeksi pieniä ja olosuhteet tarpeeksi lempeät parantavien voimien toimimiseen. Yhdysvaltain täysin käsittämätön heterogeenisyys on kaukana siitä mittakaavasta.

Armeijat eivät ole perheitä eivätkä voisikaan olla. Ne ovat liian isoja, mutta ennen kaikkea uskollisuuden ehdot ovat vääriä. Armeija voi kyllä tavallaan *korvata* perheen, mutta se on ihan eri juttu. Perinteisesti perheiden oletetaan auttavan lapsia kasvamaan ja kehittymään itsenäisiksi niin, ettei heidän ole pakko irtaantua perheestä. Sillä ei ole väliä, kuinka harvoin ja hankalasti tämä tempu onnistuu. Perinteisillä tarinoilla kasvuikäisten kapinas-takaan ei ole tässä merkitystä. Ne vain osoittavat, mikä se varsinaisen urakka on. Perhe on tavallaan päämäärä it-

sessään – sitä kannattaa vaalia ja suojella – ja se on myös väline, joka tekee kehityksen ja kasvun mahdolliseksi.¹¹ Kuva perheestä ja sen muuttumattomista perinteistä pitää korvata kuvalla perheestä ajallisena yhteytenä, joka voi itsekin kasvaa huolehtiessaan vakaudellaan jäsentensä kasvusta. Se nyt ainakin on ihanne. Ford tarjoaa meille juuri tämän ihanteen O'Rourken perheessä. Tässä mielessä perhe menestyy esimerkillisesti: vasta West Pointista valmistunut poika seuraa isänsä maineikkaita jälkiä ja kurottaa yhä ylemmäs. Itse asiassa hyvä avioliitto Philadelphiaan kanssa tukee tuota kasvua ja kehitystä yhä enemmän: meille näytetäänkin näin käyvän, kun luutnantti O'Rourke ja Philadelphia yhdistävät *kaksi* sotilaskunnan perinnettä. Se ei voi kuitenkaan sujua hyvin. Thursdayn kiihkoilu on esteenä. Tokihan tiedämme, ettei rakkauden tie ole koskaan tasainen, mutta molempien isien uhraaminen sodan jumalille tuntuu vähän kovalta.

Kuhertelu on siis kietoutunut perheeseen ja armeijaan. Ford tutkailee tätä toisissakin ratsuväkilätkäreissään¹². *Keltaisessa nauhassa* kaksi luutnanttia, Flint Cohill (John Agar) ja Pennell (Harrey Carey Jr.), kosiskelee Oliviaa (Joanne Dru). Pennell on hienompaa väkeä ja haluaa pois armeijasta niin pian kuin suinkin; Cohill on maanläheinen ammattimies. Armeijaelämän sopimattomuus Olivialle kuuluu juonen ydinaiheisiin. Kapteeni Nathan Brittles (John Wayne) on komennossa kohtalokkaalla tehtävällä, joka epäonnistuu, koska hänen pitää suojella Oliviaa ja yrittää lähettää hänet turvaan sinne, minne hän kuuluu. Loppujen lopuksi niin Olivia kuin Pennell tulevaksi osaksi armeijaa, ja Cohill saa tytön. Kuinka toivoisinkin, ettei se kuulostaisi niin kovin siistiltä.

Rio Granden kuhertelu on paljon kiinnostavampaa, tai olisi jos Fordilla ei olisi niin kova kiire muiden projektien pariin. Waynen ratsuvälikapteeni tässä leffassa on Kirby Yorke. (Huomatkaa "e". Jos tämä on *Apasilinnakkeen* Kirby York (*sic*), hän kärsii pahasta muistinmenetyksestä.) Hänen vasta West Pointista pihalle lentänyt poikansa on saapunut rintamalle tavallisena sotamiehenä. Hänen kintereillään seuraa äiti Kathleen, joka on päättänyt ostaa pojan vapauden ja viedä tämän kotiin. Vanhemmat niin kuhertelevat kuin kiistelevätkin. Asiaa hankaloittaa se, että York komensi jenkkejä, jotka polttivat Kathleenin perhetilan. Tämä soidin ei ole helppo. Toisaalta se tuo kaikkien nähtäväksi kaikki perheen ja armeijan väliset jännitteet.

Yhdysvaltalaiset parit kuhertelivat 20-luvulta 40-luvulle elokuvateatterissa tai *drive-in*-teatterissa istuessaan (he istuivat ainakin silloin, kun paikannäyttäjät oli lähistöllä), joten ei ole yllätys, että leffoissa kuherrellaan koko ajan. Tästä syystä Hollywoodia panetellaan "onnellisista lopuista". Ajattelepa sitä tältä kannalta: tuon paljon siivemmän ajan pareille elokuvan tunnelatauksessa oli pelissä paljon isommat asiat kuin mitkään intellektuaaliset tai taiteelliset näkökannat. Jos oli jätkä, millä mielellä halusi naisen olevan saatilla? Joskus hyvä itkettävän tunteellinen loppu latasi tunnelman, mutta yleensä hänet halusi romanttiselle ja onnelliselle tuulelle. Toisaalta jos

”Ei ollutkaan selvää, että patrioottiset myytit tuottaisivat todellisen yhteisön sodanjälkeisessä maailmassa.”

oli nainen, ei haitannut, että karjun libidon pinnalla kupli aatoksia onnellisesta kumppanuudesta ja avioliitosta. Mietipä John Fordin anekdoottia elokuvastaan *Vallankumouksen pyörteissä* (The Plough and the Stars, 1936): ”Elokuvan valmistuttua toinen studion johtaja kysyi: ’Miksi tehdä elokuva, jossa mies ja nainen ovat naimisissa? Elokuvien pääasia on rakkaus ja seksi. Tässä mies ja nainen ovat heti kättelyssä naimisissa – ketä se kiinnostaa?’”¹³ Tietysti vastaus on ”John Fordia ja monia muita naimisissa olevia”, mutta he olivat todennäköisesti kotona perheen parissa. Lippukassan kannalta riiustelevat parit olivat kova juttu, mutta avioliitto on osaksi sovinnontekojen pitkä sarja, joten Kirby Yorken ja Kathleenin kosiskelu varmasti vetosi naimisissa oleviin.

Pitää myös muistaa ajoitus. Koko 40-luvun lopun miesväki oli palaamassa sodasta. Kosiskelun määrä oli huipussaan. Sota oli viivytännyt monien kosintarytmiä, kuten oli lamakin vuosikymmentä aiemmin. Kuinka monen naisen kampauspöydällä olikaan yhä kuva aviomiehestä univormussa? Kaulallaan hän kantoi keltaista nauhaa. Hän kantoi sitä kultansa vuoksi, joka oli ratsuvaen joukoissa.

Kuuaa voi kuitenkin katsoa toisellakin tapaa. Uskoakseni herkkyyks kiihkoilulle, rodulle, luokalle, ylemmydentunnolle ja niin edelleen oli osa Fordia jo alkujaan, ja hänen kokemuksensa toisessa maailmansodassa sekoitivat vaan eivät ravistaneet sitä. Ei ollutkaan selvää, että patrioottiset myytit tuottaisivat todellisen yhteisön sodanjälkeisessä maailmassa. Noitavainot 40-luvun lopulla ja 50-luvun alussa viittasivat ainakin ihan eri suuntaan. Vuonna 1948 alkoi olla selvää, että oli löydettävä kenttä, jolla tätä ongelmaa voisi tutkia. Se selittää, miksi Fordin läänkkärit *Apassilinnakkeesta* lähtien siirtyivät hänen aiemmin tavoittelemastaan autenttisesta lännestä kurottamaan kohti myyttistä avaruutta. En koskaan kyllästy toistelemaan, miten mustat toivoivat sodanaikaisen toveruuden ja uskollisen palveluksen avaavan avoimen pääsyn amerikkalaiseen valtavirtaan. Heidän toiveensa sekoitettiin ja ravistettiin, ja heidän kokemuksestaan tuli

kansalaisyhteisöliikkeen olennainen käyttövoima. Fordille tilanne oli erityisen huolestuttava, koska hänen isänmaallisuutensa oli niin kovin syvällä.

*Alia choctaw est*¹⁴

Patriotismilla ja sodalla on yksi varma seuraus ja iso liuta epävarmoja. Varmaa on se, että sodan loppuessa (jos se loppuu) jää sovitettavaksi syvä vihamielisyys. Männä päivänä ajelin valtatieä läpi Virginian oikealla kaistalla, 60 mailia tunnissa autojonossa kaistalla, jolla kaikki muutkin ajoivat 60 mailia tunnissa. Toisia ajoi ohi vasemmalla kaistalla. Katsoin sivupeiliin ja näin vilkkuvalot. Ajoin tien sivuun ja minulle ilmoitettiin, että olin ylittänyt nopeusrajoituksen viidellä maililla tunnissa. Päädyin venyttelemaan pientareella odotellessani sakkolapun kirjoittamista ja ajattelin, millainen idiotti olinkaan käyttäessäni vihollisen rekisterikilpeä sotavyöhykkeellä.

Historioitsijat ovat läiskyttäneet kovasti mustetta kiistellessään sisällissodasta, eikä vielä kukaan ole varmaa, mistä oli kyse ja mitä saavutettiin. Juu juu. Orjuus loppui aiemmassa institutionalisoituneessa muodossaan. Kiihkoilun ja rasmin myöhempi historia Yhdysvalloissa kertoo hyvin, miten syvälle sodan arvet ulottuvat. Kolmenkymmenen dollarin sotavamma on merkityksetön mutta paljonpuhuva merkki kytevästä vihamielisydestä. Ratsuväkielokuvissaan Ford yritti absurdistikin kehottaa noiden kaunojen sovittamiseen. Tätä varten armeijalla on ihan eri rooli kuin kiihkoilun säätelyssä ja ritualisoinnissa.

Vaikka armeijoissa onkin ensisijaisesti kyse byrokratiasta ja vasta sitten sodasta, asettaa sotilaiden molemminpuolisen kunnioituksen järjestelmä taistelemisen etusijalle. *Apassilinnakkeessa* tämä alleviivautuu, kun tutkimme Thursdayn kiihkoilua tarkemmin. Thursday on intoutunut strategiasta ja taktiikasta. Aleksanteri Suuren ja Napoleonin nimet ovat hänen huulillaan yhtä sitkeästi kuin sikarikin. Hän ei suostu edes arvioimaan Cochisea

strategina vaan sivuuttaa tämän heti kärkeen. Tämä tietysti johtaa hänet suoraan turmioon ja epäsuorasti maineeseen.

Thursday suostuu kuitenkin keskustelemaan tärkeästä strategian tutkielmasta, jonka on kirjoittanut nuori West Pointin kasvatti nimeltä Lee. Hän arvioi sen sangen korkeatasoiseksi, mutta kutsuu kirjoittajaa sitkeästi eversti Leeksi, ei kenraali [Robert E.] Leeksi. Kuten muussakin kiihkoilussa, hän jää yksin. Kunnioitus siis riippuu sota-aidosta, eikä sotataitoa ole ilman sotia. Mutta sodat eivät ole shakkiotteluita, eivät edes pallottelua leikkikentällä. Sodissa ihmisiä kuolee, elämänkohtalot muuttuvat peruuttamattomasti, unelmat pyyhkäistään olemattomiin, ja kaunat syttyvät ja roihahtavat. Niinpä kunnioitusta ei synny eikä sovintoa tehdä muuten kuin todella hitaasti – paitsi romanttisissa unelmissa tai aristokraattisissa rituaaleissa. Ford tietysti antaakin meille romanttisen unelman, ja koska me inhoamme Thursdayta, saatamme alkaa uskoa. Hän antaa meille myös aristokraattisen rituaalin. Renoir uskoi, että tuo aika oli ohi, tai oikeastaan ettei sitä koskaan ollutkaan.

Vuonna 1948 kaikilla tiedonhaluisilla oli mahdollisuus tietää holokaustista, vankileireistä ja keskitysleireistä. Heillä oli melko hyvä käsitys siitä, kuinka moni kuoli Stalingradin puolustuksessa. Voi hyvän aika, Capra teki siitä yhden parhaista dokumenteistaan. Kaikki tiesivät, kuinka moni kuoli Hiroshimassa ja Nagasakissa. Oltiin jo ydinaseiden ja asevarustelun aikakaudella. Modernin sodankäynnin kyky kansanmurhaan oli ajan henkeä. Jos me kakarat emme leikkineet lehmipoikia ja inkkareita tai kauden urheilukilpailuja, me leikimme väestönsuojelua.¹⁵ *Klaatu Barada Nikto*. Noilla vuosilla, kuten Thursdaylla, oli kahdet kasvot. Minun kasvaessani sanat ”sota” ja ”rauha” kietoutuivat toivottomasti yhteen. Yhä ne ovat samaa vyyhteä.

Suomentanut Ville Lähde

(alun perin: Oh Give Me a Home. <http://www.temple.edu/philosophy/Dyke/HorseOperaII.htm>)

Viitteet & kirjallisuus

- 1 John Fordin ”ratsuväkitrilogian” muodostavat *Apassilinnake* (Fort Apache, 1948), *Keltainen nauha* (She Wore a Yellow Ribbon, 1949) ja *Rio Grande* (1950). [Suom.huom.]
- 2 Kesti vuosia ennen kuin ymmärsin, miten pahasti äitini asenteet olivat haitanneet kasvua yhteisöön: miten minut suljettiin usein selittämättömästi ulkopuolelle tai jätettiin huomiotta. Mutta kuten näemme, tilanne oli monisyinen. Itse asiassa noissa oloissa minua kohdeltiin aika hyvin. Lopulta minun oli kuitenkin pakko päästä pois.
- 3 Ks. esim. Dyke, Chuck, Bourdieuean Dynamics. The American Middle Class Self-Constructs Teoksessa *Bourdieu. A Critical Reader*. Toim. Richard Shusterman. Blackwell, Oxford, 1999, 192–213; Chuck Dyke & Carl Dyke, Identities: The Dynamical Dimensions of Diversity. Teoksessa *Diversity and Community. An Interdisciplinary Reader*. Toim. Philip Alperson. Blackwell, Oxford, 2002, 65–87.
- 4 Termi *lace curtain Irish* viittaa siirtolaisiin, jotka pukeutuvat ja käyttäytyvät hienostuneemmin kuin naapurinsa, vaikkeivät he välttämättä ole sen rikkaampia. Naljailltiin, että hökkelikylässäkin he ripustaisivat pitsiverhot ikkunoihin. *Shanty Irish* viittaa köyhimmistä köyhimpiin siirtolaisiin. [Suom.huom.]
- 5 Käsittelemilläni ”asiakysymyksillä” on vahvat yhteydet John Fordiin. Koska on olemassa niin hyviä elämäntalanteita, ei tässä ole mitään mieltä piehtaroida elämäntalanteissa aspekteissa. Samaten, ja kuten tavallista, en syvenny tekniikkaan. Fordin elokuvanteon tekniseen analyysi-

siin keskittyy aivan oma ja näköjään lopumaton kirjallisuudenlajinsa.

Lukemistani Fordin elokuvia käsittelevistä kirjoista päädyin syventymään kunnolla kolmeen: Andrew Sarris, *The John Ford Movie Mystery*. Indiana University Press, Bloomington, 1975; Peter Bogdanovich, *John Ford*. University of California Press, Berkeley, 1978; Tag Gallagher, *John Ford. The Man and His Films*. University of California Press, Berkeley, 1986. Päädyin Sarrisiin, koska hän on itsekään tärkeä osa elokuvien historiaa. Bogdanovichiin, koska kaikki tuntuvat nuoleskelevan hänen persuksiaan. Ja Gallagheriin, koska sen sai niin halvalla. Pidän eniten Gallagherista, ja opin häneltä eniten. Muutkin ovat omalla tavallaan hyviä kirjoja. Bogdanovichilla on ne kuuluisat haastattelut. Varmaankin tosi mehukas kama löytyisi sieltä täältä elokuvalehdistä, mutta niin sankarilliseen hankkeeseen minä en ryhdy.

- 6 Lakimiehet ovat myös ylimpiä byrokraatteja, ja Ford asettaakin Ransom Stoddardin samanlaiseen tilanteeseen elokuvassa *Mies joka ampui Liberty Valancen* (Man Who Shot Liberty Valance, 1962). Tuon elokuvan ja *Apassilinnakkeen* väliset yhtäläisyydet ovat vielä vahvempia kuin arvioijat ovat huomanneet. Alkusoitosta nousevat johtoaiheet vain eroavat.
- 7 Yhdysvaltain presidentti saa nimittää maan kolmeen sotilasakatemiaan vuosittain joukon kadetteja, jotka ovat armeijan kantahenkilöiden lapsia. Nimityksiä säätelevät ehdot ovat muuttuneet monta kertaa, ja nykyään myös reservissä palvellevien lapset voivat saada nimityksen. [Suom.huom.]
- 8 Ford käyttää joulukuvaelmakohtauksessa

katolilaisuuden polynesiaalaista versiota, jossa viisaat tietäjät edustavat Polynesiaa, Amerikkaa ja Kiinaa. Etenkin espanjalaisessa katolilaisuudessa tietäjät taas edustavat Eurooppaa, Aasiaa ja Afrikkaa. [Suom.huom.]

- 9 Emme tienneet lainkaan, että oli kolmaskin paikka: klubi. Perinteinen paskantärkeä kerho on varmaankin hienon juppibaarin esikuvia.
- 10 Jotkut kriitikot väittävät toista. He eivät olleet tarkkana. Donovan pilkkaa muiden kiihkoilua ja karsastaa muiden halua siirtää lapset heidän rotunsa vuoksi, mutta hän suostuu siihen vastentahtoisesti ihan muista syistä – muun muassa kunnioituksesta Dedhamia kohtaan. Hän ei tunnu sopivan ympäröivään monenkirjavien kiihkoilujen maailmaan.
- 11 Filosofit alkavat näillä tienoin mumista hegeliläistä mantraa. Me emme lähde siihen peliin.
- 12 Ja *Ratsuväen urhoissa* (The Horse Soldiers, 1959), jossa sota tekee mahdolliseksi Eversti Marlowen (John Wayne) ja Hannah Hunterin (Constance Towers) kosiomenot.
- 13 Bogdanovich 1978, 64.
- 14 Otsikon voisi kääntää löyhästi: ”Me kusetamme kaikkia niin kuin kusetimme intiaanejakin.” (Choctaw-kansa asusti nykyisten Mississippin, Alabaman ja Louisianan alueella. Heidän pakkosiirtonsa Oklahomaan 1831–34 oli Yhdysvaltain intiaanien pakkosiirtojen alkusoitto. Oklahoma nimettiin kansan oman nimen *okla homa*, punainen kansa, mukaan. [Suom.huom.]
- 15 Joe Danten *Kinopaniikki* (Matinee, 1993) palauttaa nuo ajat hienosti mieleen.